

www.ketab.ir

بازار بزرگ از ساجوقی تا صوفی

تالیف: علی اختری

اختری، علی، ۱۳۴۲ -

بازار بزرگ از سلجوقی تا صفوی، بازار اصفهان
اصفهان: سازمان رفاهی تفریحی شهرداری اصفهان ۱۳۹۴.
۶۹ ص: مصور (رنگی)، ۲۲×۲۴ س.م.

۹۷۸-۶۰۰-۱۳۲-۱۷۴۰۰

فیضی مختصر

همه سوره‌های کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است.

عناوین دیگر: اصفهان از سلجوقی تا صفوی.

پروژه‌های فرهنگی، هنر و ارتباطات، پژوهشکده هنرهای سنتی- اسلامی

۲۸ ۲۷۴

سوره‌ها

رشته‌ها

عنوان و نام پدیدآور

مشخصات نشر

مشخصات ظاهری

شابک

وضعیت فهرست‌برداری

یادداشت

یادداشت

شماره افزوده

شماره کتابشناسی ملی

موزه و کتابخانه ملی
مرکز اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

تألیف
از سید محمد تقی
سید محمد تقی

کتابخانه
کتابخانه

کتابخانه

بازار اصفهان

از سلجوقی تا صفوی

تألیف: غلی اختری

صفحه: ۱۱۱، زبان: کمالی

عدد: میر حسینی

جلد اول - پانزدهم ۱۳۹۹

تعداد: ۲۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸۰-۱۳۲-۱۷۴-۰۰

www.ketab.ir

مقدمه:

بناها و عناصر مهم بازار اصفهان
الف: سو: مرکز: یا میانی:

۱- نقاره خانه:

۲- بازار قیصریه

۳- سرای قیصریه (سراي):

۴- چهارسوی قیصریه:

۵- ضربخانه:

۷- چهارسوی چیت سازها:

۸- تیمچه جهانگیر:

۹- سرای چیت سازها:

۱۰- سرای سفید کوبها:

۱۱- مسجد دارالشفاء:

ب: سوی غربی:

۱۲- حمام شاهزاده ها:

ج: سوی شرقی:

۱۳- چهارسوق شاه:

۱۴- مدرسه ملا عبدالله:

۱۵- حمام شاه:

۱

۵

۷

۷

۷

۸

۸

۹

۱۰

۱۱

۱۱

۱۲

۱۲

۱۴

۱۴

۱۵

۱۵

۱۵

۱۶

۱۶- بازار مخلص:

۱۷- بازار عصار خانه:

۱۸- عصار خانه شاهی:

۱۹- سرای مخلص:

۲۰- تیمچه ملک التجار:

۲۲- سرای منجم باشی:

۲۳- سرای نو منجم:

۲۴- مدرسه جده کوچک:

۲۵- سرای ساروتقی:

۲۶- تیمچه و سرای حاج علی نقی:

۲۷- سرای محمد صادق خان:

۲۸- بازار گلشن:

۲۹- مدرسه صدر:

۱- تیمچه عتقه فروشان:

۳۱- حمام گلشن:

۳۲- سرای فخر:

۳۳- سرای یا تیمچه ارباب:

۳۴- مسجد جارچی بسی:

۳۵- سرای جارچی باشی:

۱۶

۱۶

۱۷

۱۸

۱۸

۲۱

۲۱

۲۲

۲۲

۲۳

۲۳

۲۴

۲۴

۲۵

۲۵

۲۶

۲۷

۲۷

۲۸

۳۸	۵۶-مسجد خیاط ها:	۲۹	۳۶-بازار در باغ قلندران:
۳۹	۵۷-سرای شماعی یا شمع ساز ها:	۲۹	۳۷-کوی باغ قلندرها:
۳۹	۵۸-مسجد پا درخت سوخته:	۳۰	۳۸-مسجد شیشه:
۴۰	۵۹-سرای پا درخت سوخته:	۳۰	۳۹-مسجد شیشه:
۴۰	۶۰-بازار باغچه عباسی:	۳۰	۴۰-مسجد نو:
۴۰	۶۱-سرای آقا:	۳۲	۴۱-مدرسه نواز قار:
۴۱	۶۲-سرای هرندی ها:	۳۲	۴۲-مسجد ذوار قار:
۴۱	۶۳-سرای یا تیمچه اقدسیه:	۳۳	۴۳-تیمچه قزوینی ها:
۴۲	۶۴-مسجد علی:	۳۳	۴۴-سرای حاج کریم:
۴۳	۶۵-مدرسه حاج حسن:	۳۴	۴۵-سرای خوانساری ها:
۴۴	۶۶-هارون ولایت:	۳۴	۴۶-بازار نیم آورد:
۵۸	منابع و مآخذ:	۳۵	۴۷-مسجد نیم آورد:
		۳۵	۴۸-مدرسه نیم آورد:
		۳۶	۴۹-بازار در تالار:
		۳۶	۵۰-سرای تالار:
		۳۶	۵۱-سرای مروارید فروش ها:
		۳۶	۵۲-سرای میرزا کوچک:
		۳۷	۵۳-سرای دالان دراز:
		۳۸	۵۵-سرای میر اسماعیل:

مقدمه:

لزوم ارتباطات بین شهر و روستا و رونق داد و ستد و موقعیت جغرافیایی ممتاز، دست به دست هم داد تا بازرگانی یهودیه توسعه و ترقی یابد. لذا به دستور حاکم عربی آن بازاری بزرگ و مسجد جامعی در آن نباشد. مسجدی که به سال ۱۵۶ هـ ق بر روی آتشکده زرتشتی نباشد، در قرن ۵ هجری در عهد سلاجقه، تبدیل به با شکوه ترین مسجد دنیای اسلام گردید و اکنون نیز به نام مسجد جامع مشهور است.

با انتقال مقر حکومتی به یهودیه، رشد و توسعه آن چشمگیر شد، به طوری که روستاهای کوچک اقماری آن که امروز محلات قدیمی شهر اصفهان محسوب می شوند از طریق خطوط مواصلاتی منظم به همدیگر متصل شدند و شهری در گستره وسیع و نسبتاً بزرگ را به وجود آوردند. دیری نباید که در محل تلاقی یهودیه با این روستاها، محل داد و ستد معتبری پا گرفت که بعدها به نام «بازار کهنه» یا «میدان عتیق» نامیده شد. این نام در مناسبت با میدان جدید «نقش جهان» بدان اطلاق گردید.

بازار کهنه را دوره صفویه، حوالی میدان کهنه و چسبیده به مسجد جامع قرار داشت. در منابع تاریخی از رونق این بازار در عهد دلا و آل بویه و سلجوقیان، به ویژه دوره ملک شمس الدین (۴۸۱ - ۴۶۵ هـ) سخن بسیار رفته است. گرچه در قرن ۷ هجری حملات

نام اصفهان بعد از دوره هخامنشیان به نام های «اسپدان» یونانی، «اسپهان» فارسی و «اصفهان» عربی ذکر شده است. اصفهان در آخر سال ۲۰ یا ۲۱ هـ ق به دست مسلمانان گشاده شد که البته بعضی چون یعقوبی و طبری و بلاذری، فتح آن را به سال ۲۲ هـ ق می دانند. مقارن این فتح، شهر اصفهان را «جبل» گوی می گفتند که در ۳ کیلومتری جنوب شرقی روستا محله به نام «یهودیه» قرار داشت. پیدایش و تکوین یهودیه را بعضی به یزدگرد اول (۳۹۹ تا ۴۲۱ م) نسبت می دهند و مادام دیولافه، سیاح فرانسوی، ساکنان اولیه اصفهان را یهودیان تبعیدی بهشت النصر می داند (مادام دیولافه، ۱۳۲۲: ص ۲۳).

جی در عهد ساسانیان از اهمیت به سزایی برخوردار بود و علاوه بر مرکز شهری، مرکز تجمع و آموزش سپاه نیز بود. در حمله اعراب به اصفهان، جی دچار نابودی و خسارت سنگینی شد و روز به روز از عمران و آبادانی آن کاسته شد. لذا مراکز کم اهمیت تر مثل یهودیه به دلیل در امان ماندن از حملات اعراب، مورد توجه واقع شدند. گروه های ناراضی ایرانی از سلطه اعراب، به ویژه زرتشتیان نیز ترجیح دادند در این مکان ساکن شوند. چنین پیشامدی آغاز گسترش و توسعه شهری و جمعیتی در یهودیه شد.

بایستی خویش برگزیند. لذا از سال ۱۰۰۰ هـ ق تصمیم این کار گرفته شد و سرانجام در سال ۱۰۰۶ هـ ق این کار عملاً صورت گرفت. بنابراین شهر اصفهان توسط شهر سازان و معماران کار آزموده به سمت جنوب توسعه یافت. در این دوره همزمان با ایجاد چهارباغ، میدان جدیدی در مقابل میدان کهنه احداث گردید که نقش اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و مذهبی مهمی را بر عهده داشت و به نام «میدان نقش جهان» یا «میدان نو» شهرت یافت. چون ساخت آن به دستور شاه عباس اول صورت گرفت به نام «میدان شاه» نیز معروف است. (امروز با نام «میدان امام» نیز خوانده می شود) در چهارسوی میدان نقش جهان، نمادی از دین و سیاست

و اقتصاد تعبیه شده است. در ضلع

غربی و شرقی، مساجد جامع

عباسی و

مغولان نابودی و تخریب فراوانی به همراه داشت ولی ایلیخانانی چون غازان خان، اسباب رونق اقتصادی و عمران را فراهم آورد و بار دیگر بازارها عملکرد اقتصادی خود را بازیافتند (رشیدالدین فضل الله، ۱۹۱۱ م: ص ۳۱۲). در قرن ۹ هـ ق یعنی در دوره آق قویونلوها به ویژه عصر وزون حسن بابر اصفهان از دو سوی شمالی به سمت دروازه طوقی و جنوبی تادروازه جنوبی شهر یعنی بازارچه حسن بابر تاسیافت. یعنی بازار شهر به صورت خطی با جهتی شمالی - جنوبی، و از شمالی (به طرف شهری) و دروازه جنوبی (به طرف فارس و کرمان و سواحل خلیج فارس) را به هم متصل می کرد.

شاه عباس صفوی (۱۰۳۸ - ۱۰۹۵ هـ ق)

مصمم شد که اصفهان را

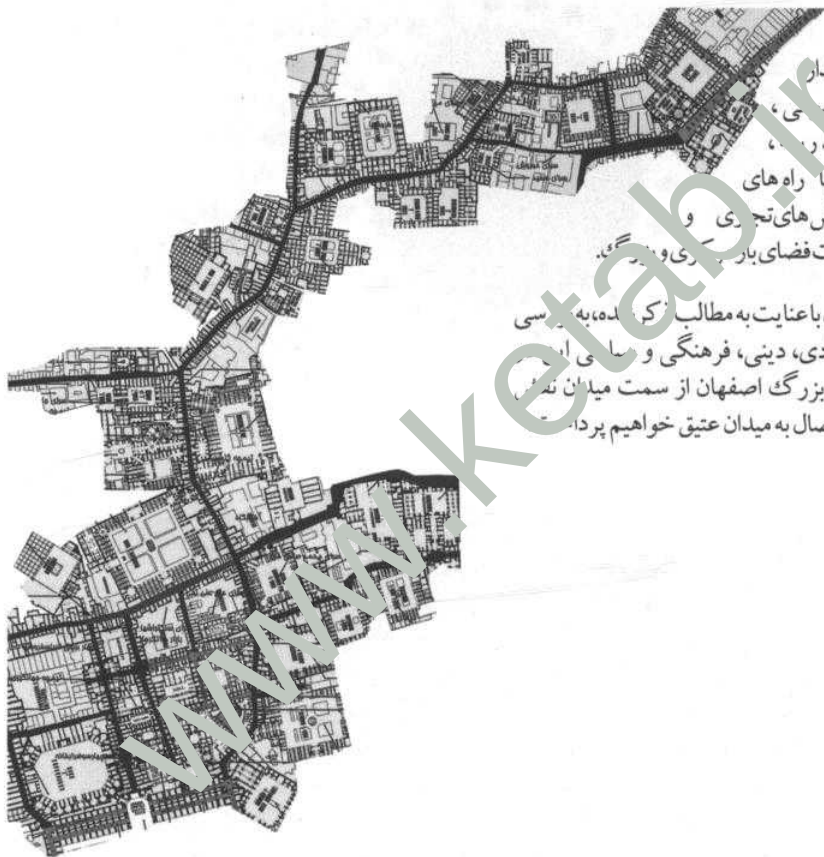
شیخ لطف الله و در ضلع غربی، کاخ عالی قابو و بناهای دیگر حکومتی و در ضلع شمالی، بازار قیصریه، بنای بازار به سال ۱۰۰۰ هـ. (ملا جلال الدین منجم، ۳۶۶ ص. ۲۳۳) و اتمام آن به اضممام سایر بازارهای دو میدان را به سال ۱۰۱۴ هـ قی ذکر کرده است. شامی (۱۳۷۵ : ۱۸۶) بازار جدید که

متصل به جنوب بازار قدیم شهر با کارکرد ها و نیاز جامعه آن روز به مانند گذشته و هر دو بخش قدیم و جدید شهر را رونق بخشید (هنوز نیز به همان صورت پابرجاست).

لذا آنچه اصفهان را در زمره شهرهای ماندگار جهان قرار داده و جاودانگی آن را تضمین کرده است بدون تردید، همزیستی همیشگی کهنه و نو (قدیم و جدید) در آن بوده است. این پدیده معطوف به بازار جدید صفوی و قدیم آن نبود؛ بلکه از همان آغاز که نخستین هسته شهر اسلامی در حاشیه جنوبی یهودیه و روستایی به نام «خشینان» احداث گردید نمود یافت. همزمان با آغاز رشد آبادی ها در اطراف هسته جدید، نخستین مرکز واقعی شهری به نام اصفهان در محل تقاطع آبادی های نو و کهنه تشکیل شد. سپس در هر گامی که برای گسترش و توسعه اصفهان برداشته می شد، هسته ای جدید به دلیل

نیازهای جدید در مجاورت مرکز قدیم سر بلند می کرد و در راه رشد طبیعی گام بر می داشت. پوسته قدیمی انداخته می شد، لایه های جدید رشد می کرد. مرکز شهر با گذشت زمان، ستون فقراتی جدید پدید می آورد که تمام فعالیت های اصلی در شهر با آن ارتباط پیدا کرد.

بزرگترین تجربه اصفهان در رویارویی کهنه و نو در تاریخ، در سده ۱۱ هجری ۱۶/ میلادی، تحقق پیدا کرد. همان سده ای که در آن معلوم شد نقطه مرکزی موجود شهر با نیازهای تشکیلات سیاسی و فرهنگی جدید سازگاری ندارد و بدین ترتیب نقطه مرکزی جدید در جنوب آن ایجاد شد. مرکز جدید، از طریق شبکه محاسبه شده ای از نقاط فعالیت شهری، در مرکز خطی بخش کهنه وصل می شد. و ضمن تعمیم آن، مرکز فعالیت ها را به خود جلب می کرد، اما هسته نو که پیش از آن منطقه مرکزی و خطی شهر به شمار می رفت، در دیدگاه توزیع مکانی، کم و بیش تکرار همان میدان گردید. بدین گونه که طی سده های پیشین به طور طبیعی شکل گرفته بود. میدان نو، صرف نظر از ابعاد بزرگ تر و شکل کاملاً هندسی آن، می توان عنصرهای اصلی را که روزگاری میدان کهنه را تشکیل می دادند،

ردیابی کرد این

عناصر مهم عبارتند از:

بازارهای پیرامونی،

مسجد جامع، مدرسه،

مجتمع درباری با راه‌های

ارتباطی کافی، بخش‌های تجاری و

مسکونی و در نهایت فضای باربری و بارگ.

در این مجال با عنایت به مطالب ذکر شده، به بررسی

خط ارتباط اقتصادی، دینی، فرهنگی و سیاسی این

میدان، یعنی بازار بزرگ اصفهان از سمت میدان نقش

جهان در جهت اتصال به میدان عتیق خواهیم پرداخت.